

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government
ZYRA E KRYEMINISTRIT/ OFFICE OF THE PRIME
MINISTER/ URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE / AGENCIJA ZA
RAVNOPRAVNOST POLOVA/AGENCY FOR GENDER EQUALTY

ŠTA TREBA DA ZNAMO O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI NA KOSOVU?

PRIŠTINA, MAJ 2018

Uz podršku Švedske Vlade – Švedska agencija za razvoj i međunarodnu saradnju – SIDA

...Sono una donna e una seria artista, e gradirei essere giudicata per quello.

...Ja sam ozbiljna žena i umetnica i volela bih da budem cenjena kao takva.

Maria Callas, sopran

Skraćenice

ARP – Agencija za rodnu ravnopravnost

CEDAW – Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama

SE – Savet Evrope

EK – Evropska komisija

EIGE – Evropski institut za rodnu ravnopravnost

EU – Evropska Unija

FRA – Agencija Evropske unije za temeljna prava

RSN – Rodno zasnovano nasilje

RV – Rodna ravnopravnost

Zakon o RR – Zakon o rodnoj ravnopravnosti

VRK – Vlada Republike Kosovo

ASK – Agencija za statistiku Kosova

KIJU – Kosovski institut za javnu upravu

KPRR – Kosovski program za rodnu ravnopravnost

M&E – Praćenje i procena

MPŠRR – Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja

MZP – Ministarstvo za zajednice i povratak

MKOS – Ministarstvo kulture, omladine i sporta

MD – Ministarstvo za dijasporu

MER – Ministarstvo za ekonomski razvoj

MEI – Ministarstvo za evropske integracije

MONT – Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije

MF – Ministarstvo finansija

MIP – Ministarstvo inostranih poslova

MZ – Ministarstvo zdravstva

MI - Ministarstvo infrastrukture
MUP - Ministarstvo unutrašnjih poslova
MP - Ministarstvo pravde
MKSB - Ministarstvo kosovskih snaga bezbednosti
MALS - Ministarstvo administracije lokalne samouprave
MRSZ - Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MŽSPP - Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja
MJU - Ministarstvo za javnu upravu
MTI - Ministarstvo trgovine i industrije
NVO - Nevladine organizacije
OECD - Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
KP - Kancelarija premijera
SIDA - Švedska agencija za međunarodni razvoj
TAIEX - Instrument za tehničku pomoć i razmenu informacija UNESCO
- Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UP - Univerzitet u Prištini Pohvala

Negacija

Ova publikacija predstavlja stavove autora i ne predstavlja nužno stavove Švedske Agencije za Međunarodni Razvoj SIDA

Sadržaj

Objava i pohvale

Spisak skraćenica

- I. Kome se ova publikacija obraća?
- II. Kako da koristimo ovaj vademecum?
- III. Kako se u jednom društvu procenjuje da li postoji rodna ravnopravnost ili ne?
- IV. Šta treba da znamo o Agenciji za rodnu ravnopravnost i zašto je njena uloga važna?
- V. Koji je posao službenika za rodnu ravnopravnost u javnoj upravi [na centralnom i lokalnom nivou]?
- VI. Koje su afirmativne mere/radnje i kako se one odnose na Kosovski program za rodnu ravnopravnost?
- VII. Zašto se službene statistike pozivaju na pol a ne na rod? Gde je razlika?
- VIII. Glavni pravni instrumenti koji regulišu rodnu ravnopravnost na Kosovu
- IX. Međunarodno zakonodavstvo o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti
- X. Koncepti i potrebne definicije

I

I.Uvod: Kome se ova publikacija obraća?

Ako je smatramo značajnom za postizanje ravnopravnosti između polova, a zapravo možemo je tako proceniti, uloga žena u rukovođenju u današnjem svetu upoznala je nove dimenzije. Obećavajuće? Još je rano zaključiti, sve dok predrasude i stereotipi preovlađuju ne samo u kulturnim navikama društva, u njenim odnosima periferija - centar, već i samoj komunikaciji između polova. Perspektiva društva koja poštuje ravnopravnost [među polovima] u opštini, državi ili kontinentu u kom živimo je i dalje daleka kada vidimo da uloga devojaka i žena u odlučivanju je [samo] brojčana i da je i dalje krhka. Nedostatak jasnih koncepata o ravnopravnosti, diskriminaciji, učešću i integritetu, potpomognuta takođe i širenjem pogrešnih informacija, ili njihovom zloupotrebom, u znatnoj meri ometaju zasluženu ulogu učešća oba pola, njihovu jednakost u pristupu informacijama, uslugama i mogućnostima. Ova publikacija, pored objašnjenja nekih važnih koncepata, ima za cilj da nas podseća da rodna ravnopravnost ne može biti samo broj ili procenat, već mnogo više od toga. Kao normalan deo svakodnevnog života, ravnopravnost počinje normom, kao standardom ili načinom ponašanja sa kojom se većina nas, obrazovanih građana, slaže. Stoga ova publikacija, tokom izrađivanja definicija i zakonskih standarda o ravnopravnosti i polu na Kosovu, u stvari predstavlja jedan priručnik za službenike i donosiocice odluka, glasače i poreske obveznike, sindikate i aktiviste, ili bilo koji drugi ko je stanovnik Kosova, o pravima i obavezama koje ima svako od nas dok tražimo da živimo i izgradimo jedno demokratsko društvo.

Izabrali smo da to nazovemo vademecum, jer ova latinska reč izgleda jasno i snažno podržava svrhu ove publikacije. (Iz latinskog 'vademeum' znači 'dođi sa mnom' podrazumevajući figurativno 'pružam ti ruku za pomoć')

Namenjena svakom čitaocu, bez obzira na pol, starost, nacionalnost, religiju, obrazovanje, poreklo i društveni i ekonomski status, ova publikacija koja ne namerava da bude knjiga kratkih tehničkih smernica, rezimira jednu celinu standarda, predstavljenih kao prava, obaveze ali i kao kazne za konsolidaciju jedne dobre prakse poštovanja rodne ravnopravnosti bilo gde na Kosovu: u odlučivanju unutar institucija, u odlučivanju u najboljem interesu građana, njihovom informisanju, pristupu i distribuciji usluga, finansijskih resursa, odgovarajućom zdravstvenom zaštitom, uređenju radnih odnosa.

Tokom izgradnje dobre prakse, greške, ali i lekcije su mnogobrojne. Dobar deo standarda navedenih u sledećim stranama to predstavljaju kao regulisanje, pregled i dopunu zakonodavstva i pomažu na izradi lekcija i novih ciljeva o ravnopravnosti.

II

II. Kako da koristimo ovu publikaciju?

U službi olakšavanja dobijanja informacija u jedinstvenom izvoru i što boljeg shvatanja normi i standarda o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu, ova publikacija koju vam pružamo je skicirana tako da bude korisna i da skrene pažnju što većeg broja čitalaca. Podrazumeva se da informacije koje su sumirane u ovim stranicama, mogu se pronaći i putem alternativnih izvora i sredstava, ali poređanje prema strukturi prikazanoj u sledećim stranicama ima za cilj da smanji u maksimalnoj mogućoj meri očekivani stepen poteškoća u razmatranju standarda ravnopravnosti i institucionalne odgovornosti. Međutim, ubeđeni smo da čitaoci mogu imati pitanja i nejasnoće o tretiranoj terminologiji, posebnim pitanjima i problemima koje sadrži regulatorni okvir o rodnoj ravnopravnosti koji je sažet u ovoj publikaciji. Stoga, kako bismo što više olakšali čitanje ove publikacije i što više pojasnili značenje i poštovanje koncepata, standarda i relevantnih normi, i da bude što korisnije za upotrebu publikacije, u ovom delu vam objašnjavamo kako je strukturiran ovaj 'vademecum' u celini, i kako su sažete i poređane informacije koje se odnose na rodnu ravnopravnost na Kosovu.

U sledećem odeljku u sažetom obliku su prikazani pokazatelji koji pomažu u merenju i proceni ravnopravnosti u društvu, na osnovu definisanja društvene kohezije i razvijenih instrumenata od kodifikacije najboljih praksi od OECD. Takođe, u ovom odeljku, u sažetom obliku su dati i kriterijumi koje treba poštovati prilikom rodnog procenjivanja javnih politika i zakonodavstva. Odeljak 4 opisuje ono što treba da znamo o Agenciji za rodnu ravnopravnost, fokusirajući se na njihovu značajnu ulogu u promovisanju rodne

ravnopravnosti, praćenju i poboljšanju celokupnog regulatornog okvira koji se odnosi na ovaj fokus. U odeljku 5 se pojašnjava koji je posao službenika/ce za rodnu ravnopravnost u javnoj upravi na centralnom nivou, tj. u ministarstvima i drugim resornim institucijama, i na lokalnom nivou, dakle u kosovskim opštinama. Politički okvir Vlade Kosova o rodnoj ravnopravnosti i njegovim afirmativnim merama/radnjama koje su koordinisane i praćene pod vođstvom Agencije za rodnu ravnopravnost rezimirane su u odeljku 6. U odeljku 7 su dati tehnički detalji u vezi sa standardima u prikupljanju podataka, njihovoj klasifikaciji da bi se razumela diskriminacija i/ili ravnopravnost. Odeljak 8 čini najveći deo informacija koje pruža ova publikacija. Kao jedan suštinski i važan deo, on rezimira glavne zakone koji regulišu rodnu ravnopravnost na Kosovu. U njena poslednja dva odeljka 9 i 10, publikacija prikazuje delove međunarodnog zakonodavstva koji se trenutno direktno primenjuje u Republici Kosovo o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti, kao i rečnik sa potrebnim pojmovima i definicijama koje su korišćene u publikaciji.

Ovaj vademecum je prvobitno izrađen na albanskom jeziku, ali njegova struktura je prilagođena na način koji olakšava čitanje i na prevedenim verzijama na drugim službenim jezicima na Kosovu. Za koncipiranje i pripremanje ove publikacije korišćeni su službeni i zakonski izvori informacija koji su detaljno poređani na kraju u delu bibliografije.

III

III. Kako se u jednom društvu procenjuje da li postoji rodna ravnopravnost ili ne?

Iz dobre prakse u svetu vidimo da jedno "društvo sa rodnom ravnopravnošću" je društvo gde žene i muškarci, kao ravnopravni članovi, imaju mogućnost da učestvuju u svim vrstama društvenih aktivnosti prema njihovim željama, da uživaju političke, ekonomske i kulturne beneficije, kao i da dele odgovornost. U takvom društvu, ljudska prava muškaraca i žena poštuju se na ravnopravan način. Žene koje žele aktivnu ulogu u društvu mogu da učestvuju na aktivnostima prema njihovom izboru, a muškarci mogu da žive ispunjen život kod kuće ili u zajednici. Jedno društvo koje je ravnopravno prema polovima, je društvo koje je izgrađeno od muškaraca i žena kao ravnopravnih partnera.

Realizacija jednog zaista zdravog i kohezivnog društva zavisi od stvaranja socijalnog okvira koji omogućava pojedincima da izaberu različite stilove življenja bez obzira na njihov pol, i ne ograničavajući se od takvih striktnih stereotipnih rodnih uloga koje pretpostavljaju da gajenje dece i staranje o njima je isključiva obaveza žena, dok su muškarci radnici, poreski obveznici i uplatioci doprinosa za penzije. Međutim, u stvarnosti, iako je rodna ravnopravnost manje više postignuta u mnogim zemljama u kontinentu što se tiče zakonodavstva, učešće žena u političkim i procesima odlučivanja ostaje nedovoljna, a žene i dalje imaju male mogućnosti da ostvare njihov potpuni potencijal. Tradicionalna tendencija da se učešće muškaraca u kućnim poslovima i edukaciji dece posmatra kao nepoznato ponašanje, a da se najveći teret oko kućnih poslova, staranja

o deci i njihovom zdravlju ostavi kao obaveza samo za žene, dokazuje činjenicu da pred našim društvom je još uvek dug put da se sustigne tempo ostalih zemalja u pogledu rodne ravnopravnosti.

Stoga, svako od nas treba da preispita predrasude o ulogama na osnovu pola, kako bismo mogli da izgradimo društvo gde muškarci i žene mogu da učestvuju zajedno u politici, na radnom mestu i kod kuće i da inspirišemo naše živote emocijama i aspiracijama koje nas ispunjavaju.

Parafrazirajući Edmunda Burkea, jedno takvo preispitivanje, potpuno i sveobuhvatno se dešava "onda kada žene i muškarci, svi zajedno kao dobri građani, odlučuju da učestvuju stalno i aktivno na diskusijama i praćenju onih pitanja koje su važne za njih u postizanju ravnopravnosti, odgovornosti i poštovanju prava svakog pojedinca bez obzira na pol". Neophodni instrumenti za efikasnu realizaciju ovih imperativa su u različitim okvirima međunarodnih, regionalnih i domaćih politika, ali je naša dužnost kao donosioci odluka, konkretno Agencija za rodnu ravnopravnost u proceni prikladnosti ovih instrumenata koji se moraju primeniti u društvenom okruženju kakvo je naše, ne forsirajući samo formalno postizanje rezultata. Dakle stvaranje modela pozitivnih ponašanja, putem veštačkog i teorijskog usklađivanja sa standardima.

U kratkom osvrtu, primenjujući pristup u analogiji sa određenim prioritetima u drugim zemljama iz regiona, u nastavku je navedeno nekoliko strateških ciljeva i odgovarajući pokazatelji koji ciljaju rodnu ravnopravnost i društvenu koheziju.

Ciljevi održivog razvoja Organizacije Ujedinjenih nacija Cilj

5. Ostvarivanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka

5.1 Okončanje svih oblika diskriminacije protiv žena i devojaka širom sveta.

5.2 Eliminisanje svih oblika nasilja prema svim ženama i devojka u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu, seksualno iskorišćavanje i druge vrste iskorišćavanja.

5.3 Eliminisanje štetnih praksi kao što su rani i prinudni dečiji brakovi, i genitalno osakaćenje žena.

5.4 Priznavanje i vrednovanje neplaćenog staranja i kućnih poslova pružanjem javnih usluga, infrastrukture i politika socijalne zaštite, i promovisanje zajedničkih odgovornosti u okviru porodice prema nacionalnim specifičnostima.

5.5 Obezbeđivanje potpunog i efektivnog učešća i jednakih mogućnosti za liderstvo žena na svim nivoima odlučivanja u političkom, ekonomskom i javnom životu.

5.6 Obezbeđivanje univerzalnog pristupa u seksualnom i reproduktivnom zdravlju i reproduktivna prava kao što je dogovoreno Programom mera međunarodne konferencije o stanovništvu i razvoju i Pekinškoj platformi o delovanju i dokumenti rezultata konferencija o analizama.

5.a Preduzimanje reformi kako bi se ženama pružile jednaka prava u ekonomskim resursima, kao i pristup imovini i kontroli nad zemljištem i drugim oblicima svojine, finansijskim uslugama, nasledstvu i prirodnim resursima, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.

5.b Povećanje upotrebe tehnologije, naročito informacione i komunikacione tehnologije za promovisanje osnaživanja žena.

5.c Odobravanje i jačanje sprovođenja zdravih politika za promovisanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka na svim nivoima.

Pokazatelji socijalne kohezije Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD)

Socijalna kohezija je vrlo često identifikovan kao preovladajući cilj socijalnih politika u raznim zemljama OECD-a. Dok ne postoji stvaran sporazum o tome šta znači ovaj pojam, postoji niz simptoma koji upozoravaju na nedostatak socijalne kohezije ili njegovu krizu. Socijalna kohezija je lako pozitivno uočljiva kada saznamo u kojoj meri ljudi učestvuju u njihovim zajednicama ili veruju jedni drugima.

Zadovoljstvo životom ne određuje samo ekonomski razvoj, već i različita iskustva i uslovi života. Stepen poverenja koji građani imaju u političkim institucijama svoje zajednice i učešće na izborima, predstavljaju dve značajne dimenzije o meri u kojoj su pojedinci dobro integrisani i učestvuju u društvenom životu. Društvene mreže su još jedan značajan element pokazatelja socijalne kohezije, putem rođaka i prijatelja, online veze i volonterskog rada. Teško je identifikovati pokazatelje koji su direktno povezani sa kohezijom i koji su uporedivi u odgovoru na nivou zemlje u pitanjima socijalne kohezije. Politike koje su relevantne za druge dimenzije društvenih politika (samodovoljnost,

jednakost i zdravlje) mogu takođe da utiču na socijalnu koheziju.

Zadovoljstvo životom ne određuje samo ekonomski razvoj, već i različita iskustva ljudi i uslovi života.

Poverenje u kohezivno društvo je ono gde građani imaju poverenja kod drugih i javnih institucija. Poverenje može uticati na ekonomski i politički napredak, na poverenje i blagostanje. (Algan i Cahuc, 2013).

Glasanje na nacionalnim parlamentarnim izborima je pokazatelj učešća ljudi u nacionalnom životu njihove zajednice. Pokazatelj koji je ovde iskorišćen za merenje učešća pojedinaca na izbornom procesu je "Učešće stanovništva uzrasta za glasanje", odnosno procenat stanovništva uzrasta za glasanje (VAP) koji trenutno glasaju - kao što je dostupno iz administrativnih podataka država članica OECD-a.

Kriminal i zatvori. Indeks se zasniva na ukupnom broju osoba - i maloletnika mlađih od 18 godina - koji su došli do formalnog kontakta sa policijom i/ili sistemom krivičnog pravosuđa, svi zločini uzeti zajedno na 100 000 stanovnika.

Podaci mogu obuhvatiti sumnjive, privedene ili upozorene osobe. Svako međunarodno upoređivanje treba izvršiti pažljivo zbog razlika koje postoje između zakonskih definicija krivičnih dela i različitih metoda brojanja i registracije krivičnih dela.

Društvene mreže se sastoje od grupe ljudi koji su u međusobnoj interakciji, bilo da je to lično ili virtuelno putem informacione i komunikacione tehnologije. Podaci o socijalnoj podršci i volontiranju u jednoj organizaciji, dolaze od Gallup World Poll gde pitanja postavljena ispitanicima su: 'Ako ste u nevolji, da li imate rođake ili prijatelje na koje se možete osloniti za pomoć?' i 'Koliko sati radnog vremena ste radili volonterski u jednoj organizaciji? Da li ste to uradili prošlog meseca?'.

Evropska socijalna povelja Saveta Evrope uključuje integrisani skup međunarodnih standarda o socijalnim pravima zajedno sa jednim mehanizmom za praćenje njihove primene u državama ugovornicama. Ovaj sistem koji izgrađuje povelja:

- garantuje širok spektar ljudskih prava vezano za osnovne potrebe zapošljavanja, odgovarajućim uslovima rada, stanovanje, zdravstvenu zaštitu, lekarsku pomoć i socijalnu zaštitu;
- Γ stavlja poseban naglasak na zaštitu lica osetljivijih na uslove, kao što su stare osobe, deca, osobe sa ograničenim sposobnostima i emigranti. On zahteva da se uživanje gore navedenih prava garantuje bez diskriminacije;
- Π ima za cilj primenu u Evropi Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima Ujedinjenih nacija iz 1948. godine; iz tog razloga, ona je povezana sa Sistemom ugovora o ljudskim

pravima Ujedinjenih nacija i sa Poveljom o osnovnim pravima evropske unije;

Γ zasniva se na principu univerzalnosti, nedeljivosti, međuzavisnosti i povezanosti ljudskih prava kao što je utvrđeno u Bečkoj deklaraciji Ujedinjenih nacija iz 1993. godine, koja potvrđuje da su socijalna prava ljudska prava jednaka građanskim i političkim pravima;

Γ dopunjuje na pan-evropskom nivou zaštitne mere uključene u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima koja se na specifičan način odnosi na građanska i politička prava.

Γ u centru je statutarnih ciljeva Saveta Evrope: ljudska prava, vladavina prava i demokratija, koje se ne mogu ostvariti bez poštovanja socijalnih prava.

IV

IV. Šta treba da znamo o Agenciji za rodnu ravnopravnost i zašto je njena uloga važna?

Agencija za rodnu ravnopravnost je srž institucionalnog mehanizma za sprovođenje i praćenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu i svakog političkog i programskog okvira usvojenog na osnovu i za sprovođenje ovog zakona i okvira za zaštitu prava i sloboda pojedinaca na Kosovu. Ova Agencija je osnovana odlukom Vlade Kosova br. 5/131 od 1. februara 2005. godine, na početku kao Kancelarija za rodnu ravnopravnost, kao poseban organ unutar strukture Vlade Kosova, u skladu sa članom 5.1, Uredbe UNMIK-a, br. 2004/18, od 7. juna 2004. godine, o proglašenju Zakona o rodnoj ravnopravnosti koji je usvojen u Skupštini Kosova (Zakon br. 2004/2). Odlukom Vlade Kosova br. 03/2006 od 12.07.06. godine, Kancelarija za rodnu ravnopravnost od 1. septembra 2006. godine transformisana je u Agenciju za rodnu ravnopravnost, u Kancelariji premijera.

Agencija za rodnu ravnopravnost je važan organ za funkcionisanje demokratskih institucija i ima mandat da izradi, sprovodi, predloži, koordinira, i prati domaće i međunarodne javne politike o rodnoj ravnopravnosti i ima odgovornost za promovisanje, zaštitu i unapređenje ravnopravnog učešća žena i muškaraca u svim sferama političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog života na Kosovu.

Glavna kancelarija Agencije se nalazi u Prištini, u zgradi Vlade Kosova, a osoblje ove kancelarije i cele Agencije broji 16 službenika. Ali kao što je utvrđeno u članu 12. Zakona o rodnoj ravnopravnosti 'Sva ministarstva i opštine su u obavezi da imenuju relevantne

službenike za rodnu ravnopravnost sa stručnim kapacitetima i da izdvoje dovoljno sredstava iz budžeta, za koordinaciju sprovođenja odredbi ovog zakona'. Stoga rad Agencije za rodnu ravnopravnost se ne može razumeti ili proceniti ukoliko ne funkcioniše mreža službenika za rodnu ravnopravnost u ministarstvima vlade Kosova, u opštinama i drugim javnim institucijama. Oni predstavljaju Agenciju, njen mandat i u isto vreme odražavaju sprovođenje Zakona o rodnoj ravnopravnosti još u njegovom 1. članu.

Da bi se bolje razumeo značaj rada ARR-a, iz dobrih praksi u Evropi se vidi da se u mnogim od tih zemalja rodna ravnopravnost se smatra važnim elementom dobrog upravljanja i presudnim faktorom u socijalnoj koheziji jednog društva. Polazeći od toga, rad u promovisanju, koordinaciji, praćenju i analiziranju ARR-a ne sme da nailazi na institucionalne prepreke, već na podršku i saradnju, koordinirane dobro organizovane akcije za postizanje strateških ciljeva koji nisu fokusirani samo na rodnu ravnopravnost već na izgradnji kohezivnog društva u celini.

V

V. Koji je posao službenika za rodnu ravnopravnost u javnoj upravi [na centralnom i lokalnom nivou]?

Službenici/e za rodnu ravnopravnost su civilni službenici javne uprave Kosova na centralnom nivou [ministarstva] i na lokalnom nivou [opštine]. Oni nisu zaposleni u Agenciji za rodnu ravnopravnost, već njihov rad je, dakle dužnosti i funkcije, regulisan Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, čije sprovođenje nadgleda ARR. Službenici za rodnu ravnopravnost zapošljavaju se u civilnoj službi Kosova na osnovu standarda, procedura i kriterijuma utvrđenih Zakonom o civilnoj službi i pravilnikom o opisivanju obaveza i odgovornosti SRR BR 02/2016.

Relevantni službenici/e za rodnu ravnopravnost svoje obaveze i odgovornosti obavljaju u skladu sa odredbama određenim ovim zakonom i odgovarajućim podzakonskim aktom koji usvaja vlada prema predlogu Agencije br 02/2016. One se obavezuju da prioritete predviđene u ovom programu planiraju, integrišu i predstave u strateškim dokumentima odgovarajućih ministarstava i u opštinama u kojima rade. Uključivanje rodne perspektive u strateškim dokumentima rada svake institucije, kako na centralnom [ministarstva] tako i na lokalnom nivou [opštine] predstavlja srž i glavni cilj rada službenika/ca za rodnu ravnopravnost u institucijama. To se može realizovati putem organizacije obuka i događaja/kampanja za podizanje svesti, pregleda raznih administrativnih i pravnih akata, nadgledanja budžeta itd. Njihova uloga mora da bude aktivna za uključivanje rodne perspektive u mobilizaciji resursa i ljudi u pravcu strateških ciljeva institucije.

U praksi, službenici za rodnu ravnopravnost ne mogu i ne treba da čekaju da se desi diskriminacija u administraciji u kojoj rade, da bi oni preduzeli jednu radnju. Naprotiv, od njih se očekuje da imaju aktivniju ulogu i da podstiču i sprovode konkretnim aktivnostima Kosovski program za rodnu ravnopravnost i odgovarajućeg zakona u celini, u sektoru ili na teritoriji u kojoj rade.

VI

VI. Šta je Kosovski program o rodnoj ravnopravnosti?

Kosovski program o rodnoj ravnopravnosti (KPRR) je radni dokument, ali koji istovremeno potvrđuje angažovanje i političku volju Vlade Kosova da radi na ostvarivanju i poštovanju najboljih evropskih i međunarodnih praksi za rodnu ravnopravnost. On ima za cilj stvaranje prikladnog i specifičnog okruženja za promene uslova života žena i devojaka na Kosovu, kao i za eliminisanje podela koja su blisko vezana za siromaštvo, jer je Kosovo jedna nova država sa još mladom demokratijom.

Kosovski program o rodnoj ravnopravnosti je u stvari glavni radni dokument Agencije za rodnu ravnopravnost. "Kosovski program za rodnu ravnopravnost" pruža unapređenu srednjoročnu viziju za ostvarivanje rodne ravnopravnosti. Dokument se zasniva na strateškim orijentacijama postavljenim u Strategiji razvojnog plana Kosova, odgovarajući ciljevima evropskih integracija kao i ciljevima održivog razvoja.

KPRR ima za cilj da podstiče dijalog o integritetu rodne ravnopravnosti na Kosovu, što podrazumeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u socijalnom, ekonomskom i političkom životu u zemlji, jednake mogućnosti za uživanje svih njihovih prava i za stavljanje u službu svih njihovih individualnih potencijala u korist društva. Ciljevi ovog dokumenta su; (a) da analizira trenutno stanje žena i muškaraca na Kosovu prikazujući kratkoročni i srednjoročni napredak pojava i njihov uticaj na borbu protiv siromaštva; (b) da identifikuje mogućnosti uključujući politike i institucije u službi rodne ravnopravnosti; (c) da identifikuje oblasti za intervenciju i da

preporuči politike, programe i mere za rešavanje problema i suočavanje sa izazovima koje predstavlja borba protiv siromaštva i ekonomski i socijalni razvoj zemlje; (d) da izradi, koliko je to moguće, budžet koji će biti mehanizam u rukama vlade Kosova za ostvarivanje ciljeva. Sasvim je lako shvatiti međusektorsku prirodu programa.

S obzirom na to i na institucionalnu kartu za sprovođenje programa na centralnom i lokalnom nivou, njegova dodata vrednost leži u pomoći koju ovaj program nudi institucijama Vlade Kosova u pravcu:

- Rešavanja pitanja rodne ravnopravnosti (istorijskih, ekonomskih, socijalnih, kulturnih i političkih).
- Osposobljavanja kapaciteta za sveobuhvatno odlučivanje.
- Racionalne i uravnotežene raspodele ljudskih, materijalnih i finansijskih resursa.
- Izrada akcionog plana za integraciju rodne ravnopravnosti u sektoru/teritoriji na kojoj rade.

VII

VII. Zašto se službene statistike pozivaju na pol a ne na rod? Gde je razlika?

Podaci podeljeni prema polu mogu se utvrditi kao podaci koji se prikupljaju i predstavljaju posebno za žene i posebno za muškarce. Oni predstavljaju kvantitativne statističke informacije o razlikama i neravnopravnostima između žena i muškaraca. Postoji veliko nezadovoljstvo i zloupotreba pojmova „podaci podeljeni prema rodu“ i „podaci podeljeni prema polu“. Podaci moraju biti podeljeni prema polu, međutim ne podeljeni prema rodu, jer žene i muškarci se identifikuju prema njihovim biološkim razlikama a ne prema njihovim socijalnim ponašanjem. Pojam podaci podeljeni prema rodu često se koristi, ali treba razumeti da se poziva na podatke podeljene prema polu. Razlike u definiciji 'podaci podeljeni prema rodu/polu' objašnjene su u detaljima u odeljku 10 'neophodni koncepti i definicije'.

Jasni, pouzdani i pravovremeni statistički podaci za sve tradicionalne statističke sektore, kao što su obrazovanje, zdravstvo i zapošljavanje, ali i druga pitanja kao što su klimatske promene, imaju suštinski značaj za razumevanje razlika između žena i muškaraca u određenom društvu. Takve informacije su od vitalnog značaja za politike i donosiocce odluka, kao i za napredak u pravcu rodne ravnopravnosti. Kako bi se obezbedilo da se angažovanja za rodnu ravnopravnost prate boljim planiranjem i budžetiranjem i prevedene u opipljive rezultate, potreban je pristup sa jasnom orijentacijom od rezultata, koji podstiče odlučivanje koja je zasnovana na dokazima.

Ovo zahteva investicije i korišćenje sistematskih dokaza i analiza visokog kvaliteta, za izradu odgovarajućih pristupa koji odgovaraju neravnopravnostima između žena i muškaraca u socijalnim, političkim i demografskim procesima jedne zemlje. U tu svrhu, prikupljanje, analiza i korišćenje pouzdanih, uporedivih i koherentnih podataka, podeljeni prema uzrastu i polu, predstavlja neophodan preduslov. Razvoj statističke analize o rodovima i njihove ravnopravnosti, obuhvata iste korake kao u slučaju drugih statistika, ali sa specifičnim pristupom za integraciju rodnih pitanja i odražavanje postojećih zabrinutosti u vezi rodne ravnopravnosti.

Ključni koraci koje treba preduzeti za što tačniju analizu, obuhvataju:

- a. izbor tema koje će biti istražene;
- b. identifikacija statistika koje će biti prikupljene i koje odražavaju rodna pitanja u društvu;
- c. formulisanje koncepata i definicija koje odražavaju na odgovarajući način razlike između žena i muškaraca u društvu;
- d. razvoj metoda prikupljanja podataka koji razmatraju socijalne i kulturne stereotipe i faktore koji mogu proizvesti nejasnoće i predrasude o rodu;
- e. razvoj analiza i objavljivanja podataka koje ostvaruju stolovi kreatora politika i što veću domaću javnost.

VIII

VIII. Glavni pravni instrumenti koji uređuju rodnu ravnopravnost na Kosovu

<i>Naziv instrumenta i datum objavljivanja</i>	USTAV REPUBLIKE KOSOVO 09.04.2008
<i>Cilj</i>	Zasniva se na načelu jednakosti svih građana pred zakonom i poštovanju međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i zaštiti prava i učešća svih zajednica i njihovih pripadnika (Član 3.2)
<i>Garantovana tematska prava</i>	Republika Kosovo obezbeđuje RODNU RAVNOPRAVNOST kao osnovnu vrednost za razvoj demokratskog društva, jednake mogućnosti učešća žena i muškaraca u politički, ekonomski, društveni i kulturni život i sve oblasti društvenog života. (član 7.2) Pred zakonom su svi jednaki. Svako ima pravo na jednaku zakonsku zaštitu, bez
	diskriminacije (Član 24) Sastav Skupštine Kosovo će poštovati principe rodne ravnopravnosti, koji su prihvaćeni u skladu sa međunarodnim principima (Član 71.2) Sastav civilne službe odražava raznolikost stanovništva Kosova, uzimajući u obzir međunarodne priznate principe RODNE RAVNOPRAVNOSTI (Član 101.1)

<i>Direktno uključene institucije</i>	Vlada Kosova, Skupština Kosova, Ustavni sud Kosova, Vrhovni sud Kosova, opštine Kosova
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list Republike Kosovo Shqip, English, Srpski, Türkçe, Bosanski

<i>Naziv instrumenta i datum objavlivanja</i>	ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA 05/L-020, 26.06.2015
<i>Cilj</i>	Ovaj zakon garantuje, štiti i promovise rodnu ravnopravnost kao osnovnu vrednost za razvoj demokratskog društva.
<i>Garantovana tematska prava</i>	Sprovođenjem zakonskih i afirmativnih mera uspostavlja se jednako učešće žena i muškaraca u svim nivoima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, kako bi učešće u ovim institucijama dostiglo nivo njihovog učešća u ukupnoj populaciji Kosova. Jednako učešće žena i muškaraca postiže se u slučajevima kada je učešće jednog pola u institucijama, organima ili u nivoima vlasti 50%. Javni, privatni sektor kao i zakonodavna i izvršna

	<p>vlast u sektoru rada i zapošljavanja pružaju jednaka prava i mogućnosti za žene i muškarce. Slobodno radno mesto otvara se isto za žene i muškarce. Neplaćen rad žena i muškaraca ocenjuje se kao doprinos za razvoj porodice i društva u ovim slučajevima: a) briga o porodičnom blagostanju; b) briga o deci; c) briga o ostalim članovima porodice; d) rad u poljoprivredi i domaćinstvu itd.;</p> <p>Na svim nivoima obrazovanja i edukacije treba omogućiti jednako obrazovanje i edukacija žena i muškaraca za njihovo aktivno učešće na tržištu rada. Imovina stečena tokom života u braku registruje se u javnim registrima, kao zajednička imovina na ime oba supružnika.</p>
<i>Direktno uključene institucije</i>	Agencija za rodnu ravnopravnost, Vlada Kosova, Skupština, Ombudsman, opštine, Policija, osnovni sudovi, Apelacioni sud, Vrhovni sud, mediji.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	<u>Službeni list Republike Kosovo</u> Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta datum objavljivanja</i>	ZAKON O ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJE 05/L-021 - 26.06.2015
<i>Cilj</i>	Zabranjuje sve oblike diskriminacije u društvu, uključujući ovde diskriminaciju na rodnoj osnovi. Cilj ovog zakona sprečavanje i borba protiv diskriminacije, povećanje
	stope delotvorne jednakosti i ostvarivanje principa ravnopravnog tretmana građana Kosova pred zakonom (Član 1)
<i>Garantovana tematska prava</i>	Zabranjena je diskriminacija u bilo kom obliku, bilo neposrednom ili posrednom na osnovu roda, starosnog doba, bračnog stanja, jezika, fizičke ili mentalne nesposobnosti, seksualnog opredeljenja, nacionalnoj pripadnosti, političkog ubeđenja, verskog ubeđenja, etničke ili socijalne pripadnosti, rase, imovine, rođenja ili drugih statusa (Član 2.a).
<i>Direktno uključene institucije</i>	Narodni advokat na Kosovu [Ombudsman], osnovni sudovi, Apelacioni sud, Vrhovni sud, ustavni sud.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list Republike Kosovo Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta i datum objavljivanja</i>	ZAKON BR. 2004/26 O NASLEĐIVANJU NA KOSOVU
<i>Cilj</i>	Žene i muškarci imaju jednaka prava u nasledstvu. Sva fizička lica u istim uslovima su jednaki u nasledstvu (Član 3.1)
<i>Garantovana tematska prava</i>	Vanbračna deca, kada je očinstvo redovno poznata ili potvrđena odlukom suda ili nadležnog organa kao i usvojena deca izjednačuju se sa legitimnom decom (Član 3.2.) Naslednici po zakonu su: ostaviočeva deca, njegova usvojena deca i njihovi potomci,

	<p>supružnik naslednika, roditelji, braća i sestre i polubraća i polusestre i njihovi potomci, deda i baka i njihovi potomci (Član 11.1)</p> <p>Zakonom ostavioca nasleđuje i vanbračni partner, koji se izjednačuje sa bračnim partnerom. Vanbračna zajednica u smislu ovog zakona se smatra životna zajednica neudate žene i neoženjenog muškarca koja je trajala dugo vremena i prestala smrću ostavioca, uz uslov da su ispunjene prezumpcije za važnost braka (Član 11.2)</p> <p>Bračni partner ostavioca ima pravo da traži pripadajući deo u zajedničkoj imovini stečenoj radom supružnika u toku braka. (Član 26.1)</p> <p>Ako su ostavilac i njegov supružnik imaju zajedničku imovinu pod bračnim naslednim imovinskim režimom, samo onaj deo koji se bude odnosio na ostavioca nakon podele zajedničke imovine pada pod domet nasleđivanja. (Član 26.2)</p>
<i>Direktno uključene institucije</i>	Kosovski Ombudsman, Agencija Kosova za katastar, osnovni sudovi, Apelacioni sud, Vrhovni sud, Ustavni sud
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	<u>Službeni list Republike Kosovo</u> Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta i datum objavlivanja</i>	ZAKON O ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI 03/L-182, Dana 10.08.2010
<i>Cilj</i>	Ovaj zakon ima za cilj sprečavanje nasilja u
	porodici, to jest sve oblike nasilja, sa odgovarajućim zakonskim merama prema članovima porodice, koje su žrtve nasilja u porodici, posvećujući posebnu pažnju deci, starim osobama, i licima sa ograničenim sposobnostima. Član 1)
<i>Garantovana tematska prava</i>	Sud odlučuje u vezi sa zahtevom sa donošenje naloga za hitnu zaštitu u roku od dvadeset četiri (24) sata od prijema tog zahteva. Pri razmatranju zahteva za donošenje naloga na hitnu zaštitu, sud održava raspravu kojoj prisustvuju sledeća lica: a) šticeana strana, ovlašćeni predstavnik ili zaštitnik žrtava; b) izvršilac nasilja ili ovlašćeni predstavnik; c) podnosilac zahteva; i d) bilo koji svedok koji je upoznat sa nasiljem u porodici. Po potrebi, sud može da održi raspravu i izdaje nalog za zaštitu u odsustvu izvršioca nasilja u porodici, koristeći i druga alternativna sredstva, uključujući i ona elektronska.
<i>Direktno uključene institucije</i>	Policija, osnovni sudovi, Apelacioni sud, Vrhovni sud, Ministarstvo rada i socijalne zaštite.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan

<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	<u>Službeni list Republike Kosovo</u> Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta i datum objavljivanja</i>	KRIVIČNI ZAKONIK REPUBLIKE KOSOVO 13.07.2012
--	---

<i>Cilj</i>	Krivično delo je nezakoniti akt koji je zakonom definisan kao krivično delo, čija su obeležja određena zakonom, i za koje je zakonom predviđena krivična sankcija ili mera obaveznog lečenja (Član 7).
-------------	--

*Garantovana tematska
prava*

Prilikom utvrđivanja visine kazne, sud će uzeti u obzir, ne ograničavajući se samo na sledeće otežavajuće činjenice: ako se krivično delo vrši nad licem, ili grupe lica, ili imovine, zbog etničkog ili nacionalnog porekla, državnosti, jezika, verske pripadnosti, ili nedostatku verske pripadnosti, boje, pola, seksualnih orijentacija, ili zbog bliskosti sa licima, sa gore navedenim karakteristikama (Član 74.2.12).

U svrhe ovog člana: Pojam „rod“ se odnosi na dva pola, muški i ženski, u društvenom kontekstu (Član 149.2.10).

Svako lice koje uništi, ošteti ili učini nepodobnom za upotrebu imovinu drugog lica pod okolnostima koje ne uključuju okolnosti iz člana 334. ovog Zakonika, kazniće se zatvorom u trajanju od jedne (1) godine (Član 333.1).

Kada je krivično delo iz stava 1. izvršeno zbog predrasuda prema nacionalnosti, jeziku, verskog ubeđenja ili nedostatku verskog ubeđenja, boji kože, pola, seksualnog opredeljenja ili zbog bliskosti sa licima jedne od ovih zaštićenih karakteristika, počinitelac krivičnog dela kažnjava se zatvorom do tri (3) godine (Član 333.4).

	<p>Svako lice koje u suprotnosti sa Zakonom o prekidu trudnoće, i uz saglasnost trudne žene, prekine trudnoću, započne sa prekidom trudnoće ili pomaže prilikom prekida trudnoće, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od šest (6) meseci do tri (3) godine (Član 184.1).</p> <p>Svako lice koje prekine ili započne prekid trudnoće bez pristanka trudne žene, kazniće se kaznom zatvora u trajanju od jedne (1) do osam (8) godina (Član 184.2).</p> <p>Kada delo iz stava 1. i 2. ovog člana izazove tešku telesnu povredu, ozbiljnu zdravstvenu smetnju ili smrt trudne žene, izvršilac će se kazniti: 3.1. kaznom zatvora u trajanju od jedne (1) godine do deset (10) godina, u slučajevima iz stava 1. ovog člana; ili 3.2. Kaznom zatvora u trajanju od pet (5) godina do petnaest (15) godina u slučajevima iz stava 2. ovog člana (Član 184.3).</p>
<i>Direktno uključene institucije</i>	Kosovski Ombudsman, Agencija Kosova za katastar, osnovni sudovi, Apelacioni sud, Vrhovni sud, ustavni sud.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list br.19/2012 Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta datum objavljivanja</i>	ZAKON O PORODICI 01.09.2006
--	------------------------------------

<i>Cilj</i>	Ovaj zakon garantuje, štiti i promoviše rodnu ravnopravnost, kao osnovnu
-------------	--

	vrednost za demokratski razvoj društva.
--	---

<p><i>Garantovana tematska prava</i></p>	<p>Svi članovi porodice su ravnopravni i kao takvi trebaju imati isti tretman. Princip jednakosti između muža i žene, poštovanja i uzajamnog pomaganja njih i njihovih članova porodice (Član 3.1).</p> <p>Za ostvarivanje prava iz porodičnih odnosa, majka i dete dobijaju posebnu zaštitu kroz socijalno staranje (Član 7.1).</p> <p>Muškarci i žene, bez ikakvih ograničenja u pogledu rase, nacionalnosti ili vere, imaju pravo da sklapaju brak i podižu porodicu i RAVNOPRAVNI su u sklapanju braka, za vreme trajanja braka i prilikom raskida braka (Član 14.1.2).</p> <p>U braku, znači u svim ličnim i imovinskim odnosima, supružnici su ravnopravni (Član 42.1).</p> <p>Supružnici dogovorom odlučuju o izdržavanju zajedničkog porodičnog domaćinstva (Član 44.2).</p> <p>Supružnici su suvlasnici idealnih delova zajedničke imovine osim ukoliko o tome postignu drugačiji dogovor (Član 47.4).</p> <p>Supružnici vrše upravljanje zajedničkom imovinom i njome raspolažu zajednički u dogovoru (Član 49).</p> <p>Imovina stečena zajedničkim radom muža i žene u vanbračnoj zajednici smatra se njihovom zajedničkom imovinom. Imovina stečena tokom vanbračne zajednice i koja se imovina podvrgne podeli ili proporciji smatra se zajedničkom imovinom. Odredbe ovog zakona u vezi sa podelom zajedničke</p>
--	---

	<p>imovine supružnika jednog zakonski registrovanog braka analogno se sprovode za imovinske odnose lica u vanbračnoj zajednici (Član 58.1.2)</p> <p>Roditeljska odgovornost obuhvata prava i obaveze koje imaju za cilj da obezbede emocionalno, društveno i materijalno blagostanje deteta, na taj način što će da se staraju o detetu, da očuvaju svoj lični odnos, da obezbede pravilan rast i razvoj deteta, njegovo obrazovanje, stručno osposobljavanje, zakonsko zastupanje i upravljanje imovinom (Član 28.4).</p>
<i>Direktno uključene institucije</i>	Opštine, Organ starateljstva, Agencija za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalne zaštite, Ombudsman, Policija, osnovni sudovi, Apelacioni sud, Vrhovni sud, mediji.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list br. 04/2006 Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta i datum objavljivanja</i>	ZAKON O RADU [BR. 03/L-212 I] 01.12.2010
--	---

<i>Cilj</i>	Ovaj zakon ima za cilj da uređuje prava i obaveze iz radnog odnosa, kao što je zakonom utvrđeno.
-------------	--

<i>Garantovana tematska prava</i>	Poslodavac treba stvoriti jednake uslove za oba roda. Svaka razlika isključenja ili davanja prednosti na osnovu rase, boje, pola, vere, starosti, porodičnog stanja,
-----------------------------------	--

	<p>političkog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, jezika ili sindikalnog članstva, koja ima snagu poništavanja ili ne davanja istih mogućnosti u zapošljavanju ili u profesiji ili stručno osposobljavanje (Član 1.17).</p> <p>Poslodavac je u obavezi da tokom zaposlenja radnika, za isto radno mesto odredi jednake kriterijume i mogućnosti kao za žene tako i za muškarce (Član 5.4.5).</p> <p>Konkurs treba da bude ravnopravan za sve ciljane kandidate, bez ikakve diskriminacije, kao što se predviđa ovim zakonom i drugim važećim aktima (Član 8.2)</p> <p>Poslodavac ne može da izvrši produženje radnog vremena za zaposlenu ženu za vreme trudnoće, za samohrane roditelje sa decom mlađom od tri (3) godine, ili sa hendikepiranom decom (Član 26.2).</p> <p>Zabranjuje se noćni rad za lica ispod osamnaest (18) godina i za zaposlene trudnice i žene dojilje. Noćne smene se mogu obavljati od samohranih roditelja ili žena sa decom ispod tri (3) godine, ili sa decom sa trajnim ograničenim sposobnostima, samo uz njihov pristanak (Član 27.3).</p> <p>Majke sa detetom do tri (3) godine i samohrani roditelji i osobe sa ograničenim sposobnostima imaju pravo na još dva (2) dodatna radna dana odmora (Član 32.4).</p> <p>Trudnici i dojilji zabranjuje se obavljati posao koji je utvrđen štetnim za zdravlje majke ili deteta (Član 46),</p>
--	--

Porodiljsko odsustvo: Zaposlena žena uživa pravo na plaćeno porodiljsko odsustvo u trajanju od dvanaest (12) meseci (Član 49).

Prezentiranjem lekarskog uverenja, zaposlena žena može započeti sa porodiljskim odsustvom do 45 dana pre datuma kada se očekuje da će se poroditi. U periodu od 28 dana pre datuma kada se očekuje da će se poroditi, poslodavac u saglasnosti sa trudnicom, može zatražiti da ona počinje porodiljsko odsustvo, ako poslodavac smatra da zaposlena žena nije u stanju obavljati svoje dužnosti.

- Prvih 6 meseci porodiljskog odsustva naknadu isplaćuje poslodavac u visini od 70% prosečne plate na Kosovu. Za 3 sledeća meseca, naknadu za porodiljsko odsustvo plaća Vlada Kosova u visini od 50% prosečne plate na Kosovu.

- Zaposlena žena ima pravo na osnovu ovog zakona da produži porodiljsko odsustvo za još 3 meseca besplatno.

- Otac deteta može preuzeti prava majke, u slučaju da majka umre ili napusti dete pre okončanja porodiljskog odsustva. - Prava iz stava 4. i 5. ovog člana mogu se preneti na oca deteta u dogovoru sa majkom deteta.

Utvrđena prava prema članu 49. ovog zakona može ostvariti i otac deteta u slučaju bolesti majke, napuštanja deteta od strane majke i smrti majke.

Otac deteta ima pravo na: 2 dana plaćenog odmora prilikom rođenja ili usvajanja

<i>Direktno uključene institucije</i>	Ministarstvo – Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ); IR – Inspektorat rada; RCZ –Regionalni centar za zapošljavanje; KZ – Kancelarije za zapošljavanje.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list br. 90/2010 Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta i datum objavljivanja</i>	ZAKON O PREDUNIVERZITETSKOM OBRAZOVANJU U REPUBLICI KOSOVO [BR. 04/L-032] 31.08.2011
<i>Cilj</i>	Cilj ovog zakona je da uredi preduniverzitetsko vaspitanje, obrazovanje i osposobljavanje na nivou ISCED od 0 do 4, koji se odnosi na obrazovanje i osposobljavanje dece i odraslih koji stiču kvalifikacije u tim nivoima.

*Garantovana tematska
prava*

1. Nijednom licu ne sme biti uskraćeno pravo na obrazovanje (Član 3.1).

Pristup i napredovanje kroz sve nivoe preduniverzitetskog obrazovanja omogućiće se u skladu sa odredbama ovog zakona, bez bilo koje stvarne ili pretpostavljene diskriminacije po osnovima kao što su: pol, rasa, seksualna orijentacija, fizički, intelektualni ili bilo koji drugi vid nesposobnosti, bračno stanje, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubeđenje, etničko ili društveno poreklo, udruživanje sa nekom zajednicom, imovinsko stanje, rođenje ili bilo koji drugi status učenika ili njegove porodice (Član 2.6).

Zabranjene su promotivne aktivnosti van okvira kurikuluma Kosova u korist ili na štetu bilo koje političke partije, pola, rase, etničkog

porekla, veroispovesti ili društvenog položaja u svim obrazovnim ustanovama i ustanovama za osposobljavanje. Kada se prilikom akademske aktivnosti, učenicima treba na uravnotežen način pružati i suprotna mišljenja (Član 4.3).

Ministarstvo ima primarnu odgovornost za planiranje, utvrđivanje standarda i praćenja učinka sistema preduniverzitetskog obrazovanja i ima sledeće opšte dužnosti: da promoviše nediskriminatorni obrazovni sistem koji poštuje prava svake osobe na obrazovanje i osposobljavanje i pruža jednake mogućnosti za kvalitetno obrazovanje (Član

5.1.3).

Nastavnici su zaštićeni od direktne ili indirektno diskriminacije po bilo kakvom stvarnom ili pretpostavljenom osnovu kao što su: pol. Rasa, bračno stanje, boja kože, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili društveno poreklo, udruživanje sa nacionalnom zajednicom, posebne potrebe, imovinsko stanje, poreklo po rođenju ili neki drugi status (Član 36.3.2).

Izričita namera ovog zakona je da principi sveobuhvatnog obrazovanja budu primenjivani u Republici Kosovo kao najbolja praksa u skladu sa međunarodnim normama koje su utvrđene u Konvenciji UNESCO-a o pravima deteta (1989), Izjavi iz Salamanke (1994), Konvenciji UN-a o pravima osoba sa ograničenim sposobnostima (2007) i drugim relevantnim međunarodnim konvencijama ili preporukama (Član 40.1).

	Princip sveobuhvatnog obrazovanja znači da: obrazovne ustanova ili ustanove za osposobljavanje treba da prihvate svu decu bez obzira na njihovo fizičko, intelektualno, socijalno, lingvističko ili bilo koje drugo stanje i da promovišu integraciju i kontakt između dece (Član 40.2.1).
<i>Direktno uključene institucije</i>	Agencija Kosova za akreditaciju (AKK), Kosovska agencija za kurikulum, standarde i procenu (KAKSP), Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), Opštinska direkcija za obrazovanje (ODO), Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK).
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	<u>Službeni list br. 17/2011</u> Shqip, English, Srpski
<i>Naziv instrumenta i datum objavljivanja</i>	ZAKON O VISOKOM OBRAZOVANJU U REPUBLICI KOSOVO [BR. 04/L-037] 31.08.2011

<i>Cilj</i>	Cilja Zakona o visokom obrazovanju je stvaranje zakonske osnove za regulisanje, funkcionisanje, obezbeđivanje kvaliteta visokog obrazovanja u skladu sa evropskim standardima kao i o ulozi države i društva u razvoju visokog obrazovanja u Republici Kosovo.
<i>Garantovana tematska prava</i>	Javno-privatno partnerstvo- može se osnovati kako bi pružilo usluge visokog obrazovanja. Njegovo formiranje biće u skladu sa principima ravnopravnog

tretmana, ne-diskriminacije, transparentnosti, proporcionalnog odnosa, efikasnosti troškova, efikasnosti, zaštite javnog interesa, slobode konkurencije i dobijene vrednosti u novac kao i da bude u skladu sa Zakonom o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama u infrastrukturi kao i sa procedurama za njihovo dodeljivanje (Zakon br. 03/L-090, jun 2009) (Član 3.15). Pružanje visokog obrazovanja u Republici Kosovo je zasnovano na sledećim načelima: jednake mogućnosti za sve studente i osoblje u institucijama visokog obrazovanja bez diskriminacije (Član 2.1.3).

Visoko obrazovanje koje pruža licencirani nosilac visokog obrazovanja na Kosovu biće pristupačno za sve osobe unutar ili van teritorije Kosova, bez nikakve vrste direktne ili indirektno diskriminacije (Član 5.1).

Ministarstvo ne nameće nijedan uslov koji bi uticao na ograničenje mogućnosti nosioca zbog delovanja, u skladu sa njegovim statusom da bi privukao fondove iz ostalih izvora, obuhvatajući ovde i određivanje dodatnih mesta za studiranje unutar granice licenciranja, pod uslovom da, prema mišljenju ministarstva, ovo nema: predrasuda na zadatak nosioca da se bavi njegovom delatnošću bez nikakve diskriminacije zbog toga što ima veze sa polom, rasom, seksualnom pripadnošću, ograničenim sposobnostima, bračnim

stanjem, bojom, jezikom, verom, političkim

	<p>ili drugim ubeđenjima, nacionalnim, etničkim ili socijalnim poreklom, pripadnošću nekoj drugoj etničkoj zajednici, imovinskim stanje, rođenjem ili ima veze sa nekim drugim stanjem (Član 22.3.2).</p> <p>Status svakog javnog nosioca visokog obrazovanja i struktura svakog privatnog nosioca visokog obrazovanja, kao uslov za akreditaciju, treba da sadrži odredbe koje: štite osoblje od svih vrsta diskriminacije (Član 27.4.2).</p> <p>Status ili drugi njemu ekvivalentan dokument svakog nosioca visokog obrazovanja sadrži odredbe, koje: štite studente od svake vrste diskriminacije (Član 31.4.3).</p>
<i>Direktno uključene institucije</i>	Agencija Kosova za akreditaciju (AKK), Kosovska agencija za kurikulum, standarde i procenu (KAKSP), Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije (MONT), Opštinska direkcija za obrazovanje (ODO), Nacionalni okvir kvalifikacija (NOK).
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	<u>Službeni list br. 14/2011</u> Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta datum objavlivanja</i>	ZAKON O IZDAVANJU ŠKOLSKIH UDŽBENIKA, NASTAVNIH SREDSTAVA, ŠKOLSKE LEKTIRE I PEDAGOŠKE DOKUMENTACIJE BR. 02/L-67 29.06.2006
<i>Cilj</i>	Utvrđivanje prava i dužnosti MONT-a, autora i izdavača. Član 2.3
<i>Garantovana tematska prava</i>	Ne dozvoljavaju se školski udžbenici, nastavna sredstva, školska lektira, i pedagoška dokumentacija koje vrše propagandu protiv Kosova, koje ugrožavaju ljudska prava i rodnu ravnopravnost, i koje podstiču političku, nacionalnu ili versku mržnju. Član 3.2
<i>Direktno uključene institucije</i>	Ministarstvo obrazovanja, nauke i tehnologije
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list br. 09/2007 Shqip, English, Srpski

<i>Naziv instrumenta datum objavlivanja</i>	ZAKON BR. 03/L-149 O CIVILNOJ SLUŽBI REPUBLIKE KOSOVO 14.06.2010
---	---

<i>Cilj</i>	Ovim zakonom uređuje se status civilnih službenika, njihov radni odnos u institucijama centralne i opštinske uprave. Član 1.1
<i>Garantovana tematska prava</i>	Nediskriminacija - ne dozvoljava se nikakva direktna ili neposredna diskriminacija na osnovu rase, boje, pola, jezika, religije, političkog ili drugog opredeljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, veze sa nekom zajednicom, imovinskog, ekonomskog o socijalnog stanja, seksualnog opredeljenja, rođenja, ograničene sposobnosti ili nekog drugog ličnog statusa. Član 5.1.2

Načelo jednakih mogućnosti za zajednice i polove – zajednice i njihovi pripadnici imaju jednake mogućnosti za učešće u civilnoj službi u organima centralne i opštinske uprave. Jednake mogućnosti za učešće u civilnoj službi u organima javne uprave imaju pripadnici oba pola. Član 5.1.9

Prijem u civilnoj službi Kosova vrši se u skladu sa načelima zasluga, kompetentnosti, nepristrasnosti, jednakih uslova, nediskriminacije i ravnopravne zastupljenosti, putem javnog konkursa i nakon potvrđivanja poslovne sposobnosti kandidata. Član 11.1

Pristup putem stepenovanja na više nivoe funkcionalne hijerarhije u Civilnoj službi Kosova, zasniva se na zaslugama, sposobnosti i iskustvo, i otvoren je za sve kvalifikovane civilne službenike putem konkurencije, bez povreda principa nediskriminacije koji su utvrđeni ovim zakonom i Zakonom protiv diskriminacije. Član 26.2

Civilni službenici imaju pravo na ravnopravni tretman u svim aspektima rukovođenja osobljem, uključujući karijeru, nagrade, nadoknade i pravnu zaštitu, nezavisno od pola, rase, verskog i političkog ubjeđenja, ograničene sposobnosti, uslova, bračnog stanja, starosnog doba ili etničke pripadnosti. Član 43.1

<i>Direktno uključene institucije</i>	Kosovski institut za javnu upravu, Nezavisni nadzorni odbor civilne službe, Ministarstvo javne uprave, Odeljenje za
	upravljanje civilnom službom, Ombudsman.
<i>Metod sprovođenja</i>	Direktan
<i>Dobijeni efekat</i>	Direktan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Domaći [unutrašnji]
<i>Izvor informacija i jezik</i>	Službeni list br. 72/2010 Shqip, English, Srpski

Naziv instrumenta i datum objavljivanja	ZAKON O ZDRAVSTVU Br. 04/L-125 26.04.2013
Cilj	Ovaj zakon ima za cilj obezbeđenje zakonske osnove za očuvanje i unapređenje zdravlja građana Republike Kosova, putem promovisanja zdravlja i preventivnih aktivnosti, usmerenih na pružanju sveobuhvatnih i kvalitetnih usluga zdravstvene zaštite. Član 1.

Garantovana tematska prava	Zdravstvena zaštita se sprovodi rukovodeći se sledećim osnovnim principima: Sveobuhvatnost i nediskriminacija: Jednake zdravstvene standarde za sve građane i stanovnike obezbeđujući standarde tokom ispunjavanja zahteva na svim nivoima zdravstvene zaštite, kao i obezbeđivanje zdravstvene zaštite bez diskriminacije u vezi sa polom, nacijom, rasom, bojom kože, jezikom, verom, političkim uverenjima, socijalnim statusom, imovinskim stanjem, stepenom fizičkih i mentalnih sposobnosti, porodičnim statusom i starošću. Član 5.1.2 Ministarstvo, izrađuje politike i sprovodi zakone jednog nediskriminiranog i odgovornog sistema za zdravstvenu zaštitu, baziranog na profesionalnim analizama i
	naučnim podacima. Član 8.1
<i>Direktno uključene institucije</i>	Ministarstvo zdravstva
Metod sprovođenja	Neposredna
Dobijeni efekat	Neposredan
<i>Zakonodavni nivo</i>	Lokalni [unutrašnji]
Izvor informacija i jezik	<u>Službeni list br. 13/2013</u> Shqip, English, Srpski

X.i Pomoćni izvori

Za svakog čitaoca/čitateljku koji/koja je zainteresovan da nauči više o lokalnom zakonodavstvu i njegovu vezu sa rodnom ravnopravnošću ili da bolje razumeju koncept o rodu, jednakosti, rodnom budžetiranju itd, preporučujemo čitanje komentara o zakonima o rodnoj ravnopravnosti i nasilju u porodici. Cilj ovih komentara je da razjasne moguće nejasnoće u razumevanju i sprovođenju normi i standarda koje promovišu. Oba zakona imaju posebnost: oni imaju veze sa velikim brojem zakona i posebnih sektora. Komentar je zasnovan na razjašnjenju stope razumevanja sopstvenog sadržaja, u vezi sa drugim zakonima a posebno sa trenutnom sudskom praksom, dajući smisao određenom članu o tome kako se on može sprovesti u praksi. Objašnjenje se takođe zasniva na literaturi i izveštajima lokalnih i međunarodnih organizacija. Posebna pažnja posvećena je komentarisanju u vezi sa direktivama EU o ljudskim pravima i jednakom tretmanu polova koje su takođe deo ovog zakona.

IX

IX. Međunarodno zakonodavstvo o pravima žena i rodnoj ravnopravnosti

Član 19. Ustava Republike Kosovo jasno propisuje da:

1. Međunarodni sporazumi ratifikovani od strane Republike Kosovo postaju deo domaćeg pravnog sistema nakon objavljivanja u Službenom listu Republike Kosovo. Oni se direktno sprovode, osim u slučajevima kada nisu samosprovodljivi i njihovo sprovođenje zahteva izdavanje zakona.

2. Ratifikovani međunarodni sporazumi i pravno obavezujuće norme međunarodnog prava imaju prednost nad zakonima Republike Kosovo.

Rodna ravnopravnost je osnovno pravo i zajednička vrednost zemalja EU. U cilju integracije u EU, rodna ravnopravnost je neophodan uslov za pristup Kosova i neophodan je za ispunjavanje ciljeva SSP-a za zapošljavanje i socijalnu koheziju, koji su deo *acquis communautaire*. Ljudska prava i slobode zagantovane sledećim međunarodnim sporazumima i instrumentima, garantuju se ovim Ustavom, direktno se sprovode u Republici Kosovo i imaju prednost u slučaju sukoba sa odredbama zakona i drugim aktima javnih ustanova: ... "Član 22 nastavlja sa navođenjem važnih sporazuma i instrumenata međunarodnog prava, ali poštujući dva značajna pojma zašto se ova publikacija ostvaruje tj. "Ravnopravnost" i "rod" u nastavku je rezimirani opis dve konvencije čije norme [o rodnoj ravnopravnosti, ali ne samo] sprovode se direktno u Republici Kosovo.

Evropska konvencija o ljudskim pravima (EKLJP)

Načelo rodne ravnopravnosti je jedno od osnovnih načela zakona o ljudskim pravima. Evropski sud za ljudska prava je više puta izjavio da je "rodna jednakost jedan od glavnih ciljeva država članica Saveta Evrope" i nedavno je proglasio rodnu ravnopravnost kao jednu od osnovnih suštinskih načela Konvencije. Član 14. EKLJP je osnovna odredba protiv diskriminacije, koja propisuje: "Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status."(član 14 EKLJP - zabrana diskriminacije).

Takođe, član 5 Protokola br. 7 EKLJP-a izričito spominje jednakost: "Supružnici imaju jednaka prava i odgovornosti u pogledu privatnopravnog karaktera međusobno i u svom odnosu prema deci, pri sklapanju braka, za vreme braka i u slučaju raskida. Ovim članom države ne sprečavaju preduzimanje takvih mera koje su neophodne u interesu dece. (Član 5 – Jednakost supružnika).

U Protokolu br. 12 EKLJP-a, zaštita od diskriminacije prema članu 14. je dopunjena članom 1. ovog protokola. Protokol 12 proširuje obim sprovođenja člana 14, pružajući potpuno samostalno sprovođenje načela nediskriminacije "za bilo koje pravo predviđeno zakonom". Ovaj protokol naročito proširuje obim zaštite od nediskriminacije, kako bi uključio kako negativnu obavezu

ugovornih strana tako i jednu pozitivnu obavezu (za preduzimanje mera za zaštitu od diskriminacije čak i kada se diskriminacija dogodi između privatnih strana). On podržava član 14. bez njegove izmene ili ukidanja. Međutim, kao i član 14, on ne garantuje nediskriminaciju u apsolutnom smislu.

Naprotiv, on sledi pristup koji je usvojio ESLJP pod svojom jurisdikcijom. Protokol 12 EKLJP garantuje samostalno pravo (ravnopravnosti). On kaže: ' Uživanje svih prava određenih zakonom osiguraće se bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što je pol, rasa, boja kože, jezik, vera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status. Javne vlasti ne smeju diskriminirati nikoga po bilo kojoj osnovi, kako je i navedeno u stavu 1. (Član 1 – Opšta zabrana diskriminacije).

Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW)

Shodno članu 22. Ustava, Kosovo osim EKLJP i drugih ugovora, zakonski je obavezano da sprovodi u praksi odredbe Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) da sprovodi praksu i prevaziđe ravnopravnost "de jure" i osigura ravnopravnost ishoda.

Veoma je važno da svi građani, a posebno zaposleni, pravnici, advokati, tužioci i sudije priznaju instrumente međunarodnog prava. Ali nije dovoljno samo da ih priznamo ukoliko pravilno ne sprovedemo ove instrumente u našem svakodnevnom radu. U ovom trenutku korisno je uzeti u obzir sledeće preporuke prilikom korišćenja ili sprovođenja CEDAW normi:

- Γ Direktno sprovođenje samo-sprovodljivih odredbi CEDAWa: To znači da su pravila CEDAW glavna pravila koja se moraju poštovati tokom suđenja sudskih predmeta. Neposredno sprovođenje CEDAW-a omogućava odbacivanje nacionalnog zakona nižeg reda (vidi član 22. Ustava);
- Γ Tumačenje domaćih (unutrašnjih) zakona u svetlu CEDAW standarda: Pozivanje na CEDAW kako bi se podržalo rešenje zasnovano na pravu zemlje. Pitanja se rešavaju isključivo na osnovu prava zemlje, pozivajući se i na CEDAW kako bi naglasili osnovnu prirodu načela ili prava, koja su takođe u međuvremenu priznata i pravom zemlje.
- Γ CEDAW standardi su važni za određivanje načela zasnovanog na CEDAW-u od strane sudije: Postoji opcija i praksa koja će se iskristalisati u odnosu na važnost pravnog prejedana kao izvora pravde, i u mestima koja sprovode kontinentalno pravo (zatvoreni ili kodifikovani sistemi).

X

X. Koncepti i potrebne definicije

Rodna ravnopravnost znači da su sva ljudska bića, kako žene tako i muškarci, slobodna da razvijaju svoje veštine ličnosti i pronalaze rešenja bez ograničenja koje nameću stereotipi, tvrde rodne uloge ili predrasude. Zakon o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu [2015] daje ovo objašnjenje pojmu "rodna ravnopravnost": ... ravnopravno uživanje punih ljudskih prava žena i muškaraca. Neprihvatljivost diskriminacije na rodnoj osnovi u mogućnostima, podeli resursa ili zarada kao i pristup uslugama; [Član 3.1.1]

Rodna analiza je sistematski način posmatranja različitih uticaja razvoja, politika, programa i zakona kod žena i muškaraca, što zahteva pre svega, prikupljanje podataka koji su podeljeni po polu i po rodno osetljivim informacijama o stanovništvu u pitanju. Rodna analiza može uključivati ispitivanje višestrukih načina kojima se žene i muškarci, kao socijalni akteri, angažuju u strategijama za transformaciju postojećih uloga, odnosa i procesa u njihovom interesu i u interesu drugih.

Sprovodljiva pravna osnova: kada je lice zaposleno od poslodavca koji je legitimno osnovan u jednoj zemlji, ali on ili ona rade u drugoj zemlji ili zemljama onda je važeća pravna osnova zakon države u kojoj je lice osigurano npr. mesto gde plaća doprinose za socijalno osiguranje (i poreze) i od koga (ili u kojem) ima pravo na socijalnu nadoknadu. Načelo koje se zasniva i naglašava u evropskom zakonu je da se u svakom pojedinačnom slučaju sprovodi samo zakon jedne države.

Rodno budžetiranje (RB) je sprovođenje uključivanja rodnog pitanja u procesu izrade budžeta. To podrazumeva procenu rodnog zasnovanog budžeta, uključujući rodnu perspektivu u budžetskim procesima i restrukturiranje prihoda i rashoda u cilju podsticaja rodne ravnopravnosti. Rodno budžetiranje se odnosi na pregled rodnog ishoda tokom raspodele novca u budžet, što znači da kako raspodele novca utiču na socijalne i ekonomske mogućnosti muškaraca i žena. Ponovna raspodela prihoda i rashoda i restrukturiranje budžetskog procesa može biti potrebna radi unapređenja rodne ravnopravnosti.

Rodna razlika u platama. Uprkos priznavanju prava, jaz u platama između žena i muškaraca, meren kao "relativna razlika u bruto prosečnim zaradama po satu između muškaraca i žena", sada se procenjuje na 16,2% na štetu žena u Evropskoj uniji (EK 2016). Meren na osnovu životnog ciklusa, a ne zarada po satu, jaz plata je sve veći, objašnjavajući feminizam siromaštva - posebno za samohrane majke i žene u starijoj dobi. Obično se pojavljuje nekoliko faktora radi objašnjavanja jaza plata između žena i muškaraca, rodno horizontalnog i vertikalnog razdvajanja na tržištu rada (često nazivanog "staklenim zidovima" ili "plafonom od stakla"), kvalifikacija i navodno manjeg iskustva žena i njihovih neobičnih časova rada i neobične strukture njihovih karijera zbog rađanja i brige o deci. Međutim, više od polovine tipičnog rodnog jaza u platama to se ne može objektivno objasniti faktorima kao što su "strukturni" i zaista izazvani zbog duge diskriminacije nad ženama: zbog razlika u mogućnostima da nastave obrazovanje, obuku i zbog samog tržišta rada, zbog pristrasne procene sistema plata i unapređenja, kao i rodnih diskriminatorских stereotipa kao i osnovnih zastarelih rodnih uloga za jednaku platu za jednaki rad.

Socijalni dijalog: Svi oblici pregovaranja, konsultacija i razmena informacija između socijalnih partnera (bilateralni dijalog), kao i između socijalnih partnera sa jedne strane i predstavnika vlasti sa druge strane (tročlani dijalog) o pitanjima od zajedničkog interesa kao što su: Socijalne i ekonomske politike. Uključivanje predstavnika organizacija civilnog društva u proces donošenja odluka vodi ka potpunijem razumevanju javnosti i većoj podršci javnosti za mere i preduzete socijalne i ekonomske politike.

Neposredna/indirektna diskriminacija: Neposredna diskriminacija se javlja kada osoba, kao npr. jedan zaposleni ili koji je u procesu zapošljavanja bude manje favorizovan na osnovu rase, pola, bračnog stanja, veroispovesti, seksualne orijentacije ili rodne opredeljenosti.

Direktna rodna diskriminacija podrazumeva nejednak tretman svakog pojedinca u odnosu na pojedinca suprotnog pola, pod istim ili sličnim okolnostima.

Posredna ili indirektna diskriminacija je postavljanje pojedinca jednog pola u nejednak položaj sa odredbama / standardima / neutralnim okolnostima; ili u nejednak tretman pod istim ili sličnim okolnostima, osim ako su takve odredbe ili tretman neophodne i opravdane objektivnim činjenicama u vezi sa jednim od polova. Indirektna diskriminacija se događa kada efekti određenih zahteva, uslova ili praksi koje nametne država, institucija ili jedan poslodavac imaju neželjeni uticaj na određenu grupu ili kategoriju ljudi.

Diskriminacija na rodnoj osnovi znači da devojke i žene nemaju iste mogućnosti kao i muškarci za obrazovanje, važne karijere, politički uticaj i ekonomski napredak. Takođe, kada žene i muškarci

obavljaju iste dužnosti u odnosu na plate, žene često plaćaju manje i dobijaju manje koristi za svoj rad nego muškarci.

Rodna pravda znači da se žene i muškarci tretiraju pravedno, prema njihovim odgovarajućim potrebama. Ovo može da uključuje jednak ili drugačiji tretman, ali koji se smatra jednak u smislu prava, koristi, obaveza i mogućnosti. U smislu razvoja, svrha rodne pravde često zahteva uključivanje mera za nadoknađivanje istorijskog i društvenog nepovoljnog položaja žena.

Društvena pravda: Povezuje se sa načinom na koji se resursi i mogućnosti raspodeljuju pojedincima i društvenim grupama. Glavni kriterijumi društvene pravde su: zakon, zasluge i potrebe. Opažanje šta zahteva (kako se to shvata) društvena pravda, se može menjati od jednog društva do drugog, već i unutar samih grupa ljudi jednog određenog društva. Društvena pravda je svrha održivog ljudskog razvoja. Odnosi se na situaciju pravde i jednakosti u tretmanu svih ljudi. To je konkretno „društveno“, jer se ne odnosi samo na jednakost pred zakonom, već i na pravičan tretman u praksi. Prema socijalnoj pravdi, ljudi i njihova dobrobit imaju prioritet u odnosu na druge (ekonomske) probleme. Rodna ravnopravnost je važan i nedeljivi činilac društvene pravde. Društvena pravda ne postoji, ukoliko su muškarci ili žene diskriminirani.

Rodno zasnovano nasilje (RZN) je opšti pojam za bilo šta loše izazvano protiv volje jedne osobe; što ima negativan uticaj na fizičko ili psihološko zdravlje, razvoj i identitet osobe; i što je rezultat rodni odnosa moći, koje koriste nejednakosti i zavisnost između žena i muškaraca. Bez obzira što ne važi samo za žene i devojke, RZN u svim kulturama uglavnom utiče na njih. Nasilje može biti fizičko, seksualno,

psihološko, ekonomsko ili društveno-kulturno. Kategorije počinitelaca mogu uključivati članove porodice, članove zajednice i one koji deluju u ime ili zanemaruju kulturne, verske, državne ili međudržavne institucije.

Nasilje nad ženama je definisano članom 1. Deklaracije o eliminaciji nasilja nad ženama (1993). Izraz se odnosi na „svaki akt rodno zasnovanog nasilja koji rezultira ili može da ima za posledicu fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju žena, uključujući pretnje takvim aktima, ograničenje ili proizvoljno lišavanje slobode, bez obzira da li proizlazi iz javnog ili privatnog života”.

Pravo: Naslov pravno sprovodljiv i moralno opravdan, koji daje fizičkim i pravnim licima da preduzmu neke mere ili da se uzdrže od određenih radnji u vezi sa drugom osobom ili drugim osobama; ili u odnosu na određene robe i usluga, odnosno, u vezi sa pravo obavezujućim rezultatima ili moralno opravdanim da „koristi” ili „ne koristi” određene aktivnosti i robu od drugih osoba. Dakle, Zakon o porodici daje roditeljima pravo da preduzmu mere u vezi sa njihovom decom. Imamo dve vrste prava: negativno pravo (pravo na nešto bez intervencije ili mešanja drugih ljudi); i pozitivno pravo (pravo koje nas tera da drugi učine nešto za nas, kao npr. da nam pomognu). Neka prava jednostavno pripadaju ljudima kao ljudskim bićima (ljudska prava), neka prava pripadaju ljudima samo zato što su građani jedne države ili članovi političkih, ekonomskih ili društvenih udruženja (zakonska prava), dok se neka druga prava zasnivaju na prihvatanju nekih moralnih načela (moralna prava). U društvenim politikama, legitimitet prava u većini slučajeva proističe iz dva izvora: potreba i zasluga.

Oснаживање жена. Proces „odozdo prema gore“ za transformaciju moći rodniх odnosa preko pojedinaca ili grupa koji rade na podizanju svesti o zavisnosti žena i stvaranju njihovih sposobnosti da se suprotstave.

Oснаживање podrazumeva ljude - muškarce i žene - koji preuzimaju kontrolu nad svojim životima: sami prave svoj program, koriste sposobnosti (ili čine da se upoznaju sa svojim sposobnostima i znanjem), povećavaju samopouzdanje, rešavaju probleme i sami sebi stvaraju podršku. To je istovremeno i proces i rezultat. Oснаживање podrazumeva širenje sposobnosti žena da donose strateške odluke u životu, u smislu gde im je ranije sposobnost odbijena.

Rod se odnosi na mnoštvo društveno izgrađenih uloga i odnosa, sa osobinama ličnosti, stavova, ponašanja, vrednosti, relativne moći i uticajem koje društvo ima na oba pola na raznim osnovama. Dok je biološki pol određen genetskim i anatomskim karakteristikama, rod je stečeni identitet, koji se uči, menja vremenom i veoma je različit u različitim kulturama. Rod se odnosi na odnose, a ne samo na žene ili muškarce, već u odnosima između njih.

Slep [neosetljiv] prema rodu: osoba, politika ili institucija koja ne prihvata da je rod odlučujuća odrednica u izborima života i mogućnostima koje postoje za žene, muškarce, devojke i dečake u društvu.

Strateški rodni interesi (SRI) identifikuju žene kao rezultat njihovog zavisnog društvenog statusa i imaju tendenciju da se suprotstave rodnoj podeli moći i kontrole rada, kao i tradicionalno definisanih normi i uloga. SRI-i se razlikuju u zavisnosti od određenih

konteksta i mogu uključivati pitanja kao što su zakonska prava, nasilje u porodici, jednake zarade i kontrolu od strane žena njihovih tela.

Evropska socijalna povelja: Osnovni dokumenat o ljudskim pravima izrađen od strane Saveta Evrope. Prva Evropska socijalna povelja je predstavljena od strane Savet Evrope 1961. godine u Torinu. Revidirana Evropska socijalna povelja je predstavljena 1996. godine. Ova povelja priznaje tri kategorije ljudskih prava. Prva kategorija se odnosi na sve građane jedne zemlje, druga kategorija odnosi se na prava građana u oblasti zapošljavanja, a treća pokriva prava određenih društvenih grupa.

Džini koeficijent: To je merni instrument za ekonomsku nejednakost u društvu. Njegove vrednosti mogu biti od nule (kad su dohoci podjednako raspodeljeni između svih građana) i jedan (kada jedna osoba ima čitav neto nacionalni dohodak na njegovom ili njenom raspolaganju). Što je vrednost koeficijenta bliža 1, to je veća nejednakost dobrobiti u društvu.

Socijalna kohezija: jedno društvo se smatra da ima „socijalnu koheziju” kada njegovi članovi, iako su različite etničke pripadnosti, druge vere ili različitog geografskog porekla, imaju zajedničke norme i vrednosti, poštuju identitet jedni drugih i kada nema nepremostive razlike u bogatstvu i ekonomskim mogućnostima.

Socijalna zaštita: Uključuje čitavo zakonodavstvo, mere i prakse za zaštitu pojedinaca od najčešćih životnih opasnosti, kao što su: dugotrajne bolesti ili nesreća (povreda) i finansijske opasnosti (uglavnom troškova lečenja i gubitak prihoda), nesposobnost, gubitak posla, prirodne nepogode, rat i pobunu itd. ili da se takve pojave olakšaju za osobe koje su pogođene. Socijalna zaštita ima pet

komponenti: i. programe i politike tržišta rada izrađene u korist zapošljavanja i podsticanja efikasnih delatnosti za tržište rada; ii. programi društvenog osiguranja kako bi se ublažile opasnosti koje se vezuju za zapošljavanje, zdravlje, nesposobnost, povrede na radu i starenje; iii. socijalnu pomoć i programi socijalne zaštite za grupe sa najvećim potrebama i bez drugih sredstava podrške za njihovo izdržavanje; iv. mikro-šeme i druge šeme podržane na terenu za rešavanje i tretman potreba na nivou zajednice; i v. zaštita za decu kako bi obezbedio zdrav i produktivan razvoj buduće radne snage.

Minimum izdržavanja: Nivo primanja ispod kojeg se pojedinci i porodice smatraju siromašnim. Postoji niz načina za određivanje minimuma izdržavanja: na osnovu troškova za realni život ili na relativan način (kao npr. 50% prosečnih primanja; ili 60% prosečne plate – što je i definicija Evropske unije o minimalnom izdržavanju).

Profesionalna podela je raspodela grupa, koja se utvrđuje karakteristikama, uglavnom rodnom, koja se određuje preko i unutar zanimanja, industrija i preduzeća. Profesionalno podela je u većini slučajeva prouzrokovana na rodno zasnovanoj diskriminaciji, što se vrši prema određenim modelima ili preko zanimanja (horizontalno) ili unutar hijerarhije zanimanja (vertikalno). Oba ova oblika profesionalne podele čine ovu pojavu glavnim faktorom u rodnom jazu plata.

Praktične rodne potrebe (PRP) se utvrđuju od strane žena u njihovim društveno definisanim ulogama, kao odgovor na opažanje trenutnih potreba. PRP-i se obično odnose na neodgovarajuće životne uslove kao što su: obezbeđivanja snabdevanja vodom, zdravstvena

zaštita i zapošljavanje i ne dovoditi u pitanje rodnu podjelu na poslu i zavisnu poziciju žena u društvu.

Socijalni partneri: Organizacije zaposlenih i poslodavaca koji se slažu da donose odluke o društvenim i ekonomskim pitanjima, posebno onima vezanim za uslove rada i prava zaposlenih na radnom mestu. U savremenim evropskim zemljama, socijalni partneri jedne zemlje, zajedno sa predstavnicima vlasti, zaključuju i potpisuju kolektivne sporazume o svim socijalnim i ekonomskim pitanjima koja utiču na zaposlene.

Materinske beneficije: Beneficije koje se redovno plaćaju majkama tokom trudnoće (pre i nakon porođaja), obično određeni procenat njihove prethodne plate.

Uključivanje rodnog gledišta je proces procene uticaja za žene i muškarce planirane radnje, uključujući zakonodavstvo, politike ili programe, u svim oblastima i na svim nivoima. To je strategija koja, probleme i iskustava žena i muškaraca, čini sastavnom dimenzijom u izradi, sprovođenju, nadgledanju i proceni politika i programa u svim političkim, ekonomskim i društvenim sferama, sa ciljem da se ne održava rodna nejednakost žena i muškaraca.

Rodno/a uključivanje/integracija: (re) organizacija, poboljšanje i procena svih političkih procesa kako bi se obezbedila rodna ravnopravnost na svim nivoima i u svim oblastima javnog života. Odlukom Saveta Evrope iz 1994. godine, podsticanje i promovisanje jednakih mogućnosti, takođe između muškaraca i žena, postavljene su kao prioritet za Evropsku uniju i države članice. Od tada, rodno uključivanje i rodni tretman je jedno od vodećih načela integrisana u svim evropskim programima, aktivnostima i politikama.

Socijalno uključivanje: Uključuje niz programa i mera usmerenih na integraciju u društveni „tok“ određenih pojedinaca ili grupa stanovništva isključenih sa društvenog gledišta (npr. onih koji pripadaju etničkim manjinama). Takvi programi kombinuju društvene i ekonomske ciljeve sa preduzetim merama. Na taj način, korist podrške primanjima može biti uslovljena aktivnim učešćem u procesima socijalnog uključivanja. U Francuskoj su predstavljeni takozvani ugovori o socijalnom uključivanju, koji se trebaju potpisati od strane jednog pojedinca ciljane grupe i jedan predstavnik države ili lokalne uprave, kako bi se podigla svest o ovim pojedincima o njihovoj odgovornosti u funkciji socijalnog uključivanja.

Socijalno isključivanje: U Evropskoj uniji se „socijalno isključivanje“ shvata kao nesposobnost i nespremnost da se određene kategorije ljudi integrišu u tok društveno-ekonomskih aktivnosti zajednice u kojoj žive. Koncept, prihvaćen kao takav, je širi od onog za siromaštvo, jer takođe uključuje i društveno i moralno lišavanje, što je rezultat nedostatka solidarnosti i veza između pojedinaca u društvu. Socijalno isključivanje je suprotno od socijalne kohezije.

Rodna perspektiva ili „rodna sočiva“ mogu se definisati kao fokus koji donosi okvir analize, u cilju procene kako, žene i muškarci utiču i kako se na njih utiče od strane raznih politika, programa, projekata i delatnosti. To omogućava prihvatanje da se odnos između žena i muškaraca može razlikovati u zavisnosti od konteksta. Rodna perspektiva uzima u obzir rodne uloge i odnose društvenih i ekonomskih potreba, pristup resursima i drugim ograničenjima i mogućnostima, koje se nameću od strane društva ili kultura, uzrasta, religija i/ili etničkog porekla ženama i muškarcima.

Rodno neutralna, rodno osetljiva i rodno-transformirana politika Primarna svrha uključivanja rodne tačke gledišta je da izradi i sprovede razvojne projekte, programe i politike koje su: (i) ne pojačavaju postojeće rodne nejednakosti (neutralne prema rodu); (ii) pokušavaju da tretiraju postojeće rodne nejednakosti (osetljive prema rodu); i (iii) pokušavaju redefinisati uloge i rodne odnose žena i muškaraca (pozitivne / transformiranja roda). Stepen integracije rodne perspektive u bilo koji određeni projekat može se posmatrati kao celina.

Neplaćeni rad: Rad za koji pojedinac ne prima platu ili novčanu nagradu. Kućni rad je generalno neplaćen, kao što je i rad članova porodice u malim porodičnim biznisima ili u malim porodičnim farmama.

Reproduktivni rad radi se o radu u unutrašnjoj sferi ili drugim poslovima starateljstva (za malu decu, bolesne ili starije). Uglavnom to rade žene i nudi se besplatno ili bez nade da se plati i ne računa se kao deo bruto domaćeg proizvoda zemlje. Međutim, ona osigurava održavanje društvenih i porodičnih struktura iz koje zavisi produktivan rad (rad za novac). Takođe ona se spominje kao društvena reprodukcija.

Dobro upravljanje je transparentno i odgovorno upravljanje ljudskim, prirodnim, ekonomskim i finansijskim resursima, sa ciljem ravnopravnog i održivog razvoja. U okviru jednog političkog i institucionalnog okruženja koje štiti ljudska prava, demokratske principe i pravnu državu.

Građanstvo: Sociološki (ali i pravni) koncept koji igra važnu ulogu u razvoju socijalnih politika. Najdominantnija definicija

građanstva sastoji se od tri komponente: građanska prava (kao što je jednakost pred zakonom); politička prava (kao npr. pravo glasa, da se politički organizuju i da učestvuju u javnom životu) i socijalna prava (kao npr. na minimalni dohodak i pravo na socijalnu pomoć). Ova prava predstavljaju osnovu za socijalnu solidarnost u modernim društvima.

Rodne uloge su uloge određene ženama, muškarcima, devojkama i momcima, prema kulturnim normama i tradicijama. One se razlikuju između društava i kultura, klasa, različitih uzrasta i tokom različitih perioda istorije. Često rodne uloge nisu zasnovane na biološkim ili rodnim imperativima, nego više rezultiraju prema stereotipima i pretpostavkama o tome šta žene, muškarci, devojke i momci mogu i trebaju učiniti. Rodne uloge postaju problematične kada društvo određuje veću vrednost uloge jednog roda - obično muškarcima.

Pol ima veze sa biološkim osobinama koje određuju ljude kao žene i muškarce. Ove grupe bioloških osobina ne isključuju jedni druge, pošto postoje pojedinci koji imaju obe grupe osobina, ali uopšteno ove osobine dele ljude u žene i muškarce.

Rodni stereotipi proizilaze iz (često zastarelih) pretpostavki o ulogama, sposobnostima i kvalitetima žena, muškaraca, devojaka i momaka. Dok u nekim specifičnim situacijama može izaći da takvi stereotipi zasnivaju se na stvarnost, stereotipi postaju problematični kada se pretpostavlja da oni vrede na univerzalan način i obavezni za sve muškarce i žene. To može dovesti do materijalnih i psiholoških barijera koje sprečavaju žene i muškarce da izaberu i u potpunosti uživaju svoja prava.

Jednake mogućnosti: Postoji jedan opšti princip naglašen u pravnim sistemima kao što su Evropa i SAD, primenljiv u ekonomsku i društvenu oblast i kulturnom životu, pri čemu se svim građanima nude jednake mogućnosti za uspeh kada oni konkurišu za pozicije i vrednih javnih materijalnih dobara. Ovaj princip podrazumeva obezbeđivanje punog i jednakog učešća žena i muškaraca u svim aspektima političke, socijalne, kulturne, obrazovne, ekonomske i druge oblasti.

Pored ravnopravnosti pred zakonom, isti pristup za obrazovanje je od posebnog značaja u hodu prema egalitarnim društvima.

Prava Žena. Prava žena i devojčica, kao neotuđivog, integralnog i neodvojivog dela univerzalnih ljudskih prava.

Socijalno-ekonomska i politička ljudska prava: Ljudska politička prava su sankcionisana pravnim instrumentima: a) Ujedinjenih nacija, kao što su: Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, Konvenciji o statusu izbeglica iz 1951. godine, Konvenciji o političkim pravima žena iz 1953. godine itd.; b) Saveta Evrope, kao što je: Konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja je stupila na snagu 1953. godine, kao i instrumenti drugih međunarodnih organizma. Sada uopšteno je prihvaćeno, pored osnovnih ljudskih političkih prava, kao što su neproizvoljno hapšenje, sloboda izražavanja i organizovanje u udruženja, postoje i osnovna ekonomska ljudska prava kao što je primanje medicinske nege kada je to potrebno, sloboda izbora rada i pravo na zasluženu platu za obavljeni posao. Pravni instrumenti Savet

Evrope, ILO/MOR i EU i drugi međunarodni organizmi štite ljudska socijalna i ekonomska prava.

Skup prava EU: (Takođe poznat kao *Acquis communautaire*) to je skup dokumenata gde se opisuju pravila EU, propisi i standardi u kojima se pridržavaju sve države članice i gde zemlje kandidatkinje za članstvo postaju dužne da usvoje i inkorporiraju u svoje administrativne zakone i prakse.

Rodno osetljiv indikator. Ovo može biti mera, broj, činjenica, mišljenje ili percepcija, koja se fokusira na uslov ili specifičnu situaciju i meri promene tog uslova ili situacije tokom vremena. Razlika između indikatora i statistike je da indikator treba da uključi upoređenje sa jednom stopom. Rodno osetljivi indikatori mere rodno povezane promene u društvu tokom vremena; pružajući pažljiv pogled na rezultate inicijativa i akcija, ciljane na rodnu osnovu.

**

Reference

Agencija za rodnu ravnopravnost; Zakon o ravnopravnosti polova
<https://abgj.rks->

[gov.net/Portals/0/LIGJI%20I%20RI%20P%C3%8BR%20BARAZI%20GJINORE%20shqip.pdf](https://abgj.rks.gov.net/Portals/0/LIGJI%20I%20RI%20P%C3%8BR%20BARAZI%20GJINORE%20shqip.pdf)

Agencija za rodnu ravnopravnost: definicije i rodni koncepti.
<https://abgj.rks->

[gov.net/Portals/0/Perkufizimet%20dhe%20konceptet%20gjinore.pdf](https://abgj.rks.gov.net/Portals/0/Perkufizimet%20dhe%20konceptet%20gjinore.pdf)

Agencija za rodnu ravnopravnost (2011). Žene u procesu rada i donošenju odluka na Kosovu.

Agencija za rodnu ravnopravnost (2014). Akcioni plan za sprovođenje Rezolucije 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija.

Agencija za rodnu ravnopravnost (2014). Izveštaj o istraživanju Učešće, uloga i položaj žena u centralnim, lokalnim institucijama i političkim partijama na Kosovu, Priština, Kosovo.

Generalna skupština OUN-a (1948). 217 A (III). Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima.

Generalna skupština OUN-a (1952). 640 (VII). Konvencija o političkim pravima žena.

Generalna skupština OUN-a (1966). 2200 (XXI). Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i

Izborni protokol uz Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima.

Generalna skupština OUN-a (2011). Rezolucija 66/130 Žene i političko učešće.

ECOSOC (1990). Rezolucija E/RES/1990/15.

Evropski savet (2015). Zaključci za Rodni akcioni plan 2016-2020.

Savet Evrope, Komitet ministara (2003)Preporuke.

Savet Evrope (2014) Strategija za rodnu ravnopravnost (2014-2017). Savet evropskih opština i regija (2006). Evropska povelja za ravnopravnost žena i muškaraca u društvenom životu.

Katalogimi në botim (CIP)
Biblioteka Kombëtare e Kosovës "Pjetër Bogdani"

305-055.2(496.51)(048)
305-055.1(496.51)(048)

Šta treba da znamo o rodnoj ravnopravnosti na
Kosovu ? / Agjencia për Barazi Gjinore. – Prishtinë
: Agjencia për Barazi Gjinore, 2018. – 40 f. ; 21 cm.

ISBN 978-9951-545-16-7

ISBN 978-9951-545-16-7

9 789951 545167

